

ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 378.147:373.2.015.3

<https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.5.6>

Атаманчук Н. М.
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та педагогіки
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «ПСИХОЛОГІЯ СПІЛКУВАННЯ» У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

ACADEMIC DISCIPLINE «PSYCHOLOGY OF COMMUNICATION» IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRESCHOOL EDUCATION WORKERS

У статті подано аналіз теоретико-методичних аспектів викладання навчальної дисципліни «Психологія спілкування». Визначено роль навчальної дисципліни у системі професійної підготовки студентів, які здобувають освітній ступінь бакалавра спеціальності 012 Дошкільна освіта. Обґрунтовано необхідність володіння комунікативними компетентностями майбутніми дошкільними працівниками. Наголошено, що педагогічне спілкування передбачає спеціальну підготовку вихователя, володіння комунікативними компетентностями допоможуть налагоджувати взаємини з дітьми, їхніми батьками, колегами по роботі. Комунікативні вміння допомагають розуміти співрозмовників, регулювати взаємовідносини з оточуючими людьми, ефективно взаємодіяти з ними. Виділено завдання вивчення дисципліни: наближення до розуміння професійної необхідності вивчення психологічних особливостей спілкування; формування вміння розпізнавати та правильно оцінювати найхарактерніші соціально-психологічні ситуації професійної діяльності; розвиток вміння аналізувати конкретні ситуації, розпізнавати типи співрозмовників, обговорювати різні проблеми з урахуванням психологічних особливостей професійних ситуацій. Наголошено, арт-практики є психолого-педагогічними засобами, які дозволяють формувати в студентів позитивну мотивацію до успішного опанування комунікативними компетентностями. Подано опис арт-практик, які дозволяють зняти напругу, змодельювати позитивний психоемоційний стан, зорієнтуватися в причинах, котрі змінюють ставлення студентів до вивчення навчальної дисципліни. Наведено приклади творчих завдань, які доречно використовувати при вивченні психології спілкування, а саме: арт-вправа «Слово заняття», арт-практика «Моє місце під сонцем» (автор Вікторія Назаревич), арт-вправа «Придумай, намалюй» та інші.

Ключові слова: спілкування, комунікативні компетентності, навчальна дисципліна «Психологія спілкування», арт-практики, арт-вправа, самостійна робота.

The article presents an analysis of theoretical and methodological aspects of teaching the academic discipline 'Psychology of Communication'. The role of the academic discipline in the system of professional training of students obtaining a bachelor's degree in specialty 012 Preschool education is determined. The necessity of future preschool workers' possessing communicative competences is substantiated. It is emphasized that pedagogical communication requires special training of the teacher, possessing communicative competencies will help to establish relationships with children, their parents, colleagues. Communication skills help to understand interlocutors, regulate relationships with other people, effectively interact with them. The goals of studying the academic discipline are highlighted, including approaching the understanding of the professional necessity to study the psychological characteristics of communication; forming the ability to recognize and correctly assess the most common socio-psychological situations in professional activity; developing the ability to analyze specific situations, distinguish the types of interlocutors, discuss various problems, taking into account the psychological characteristics of professional situations. It is emphasized that art practices are psychological and pedagogical tools, enabling students to form a positive motivation for mastering communicative competencies successfully. The description of art practices, allowing to relieve tension, model a positive psychic and emotional state, discover the reasons that change the attitude of students to the study of the academic discipline is given. Examples of creative tasks that are appropriate to use in the study of psychology of communication are given, namely: art exercise 'Word of the lesson', art practice 'My place in the sun' (author Victoria Nazarevich), art exercise 'Imagine, draw' and others.

Key words: communication, communication competencies, academic discipline «Psychology of Communication», art practices, art exercise, independent work.

Постановка проблеми. Актуальність нашої наукової розвідки полягає в характеристиці теоретико-методичних аспектів викладання навчальної дисципліни «Психологія спілкування» студентам спеціальності 012 Дошкільна освіта, зорієнтованих на підвищення ефективності їхньої навчально-професійної діяльності та ефективного спілкування з оточуючими людьми.

Спілкування – це важлива складова професійної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти (далі ЗДО). Діяльність педагога не можлива без вміння педагогічного спілкування. Воно є умовою розвитку особистості вихованця, соціалізації дитини, та її особистісного зростання. Від володіння комунікативними компетентностями вихователя ЗДО залежить культура спілкування малечі.

Переконані, мовлення майбутнього висококваліфікованого фахівця – визначає рівень його освіченості. Вихователь ЗДО повинен уміти практично застосовувати знання психологічних закономірностей розвитку та виявив психіки особистості, психологічних аспектів спілкування і взаємодії в різних соціальних групах, що сприятиме покращенню комунікативної культури майбутнього висококваліфікованого фахівця.

Аналіз досліджень і публікацій. Для конкретизації вивчення проблеми професійного спілкування педагога представимо думки науковців з виділеного питання (табл. 1).

Дослідження вчених свідчать про важливість формування у студентів наукового розуміння основ психології спілкування, розуміння проявів спілкування, причин труднощів і бар'єрів у спілкуванні, основних принципів ефективного спілкування, що сприятиме значному просуванню майбутніх працівників дошкільної освіти на шляху професійного вдосконалення.

Переконані, поради А. Макаренка вчителям щодо оволодіння мистецтвом красномовства стануть у нагоді й вихователям ЗДО. Він описав свою методику так: «Я став справжнім майстром тільки тоді, коли навчився говорити «Іди сюди» з 15-20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів на обличчі, в постаті і в голосі. І тоді я не боявся, що хтось до мене не підійде або не почує, що треба» [7, с. 247].

Незважаючи на велику кількість досліджень проблеми педагогічного спілкування, на нашу думку, недостатньо вивченими залишаються питання комунікативної компетентності в системі підготовки ЗВО працівників дошкільної освіти.

Мета статті – проаналізувати змістові та методичні засади викладання навчальної дисципліни «Психологія спілкування» студентам спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Стандарту вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальність 012 Дошкільна освіта робочою групою кафедри психології та педагогіки Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія

Кондратюка» створено освітньо-професійну програму «Дошкільна освіта».

Освітньо-професійною програмою передбачено включення дисципліни «Психологія спілкування» до обов'язкових компонентів (циклу загальної підготовки). На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин, що становить 3 кредити. Форма підсумкового контролю – диференційований залік.

Домінантними завданнями вивчення дисципліни є:

1. Наближення до розуміння професійної необхідності вивчення психологічних особливостей спілкування;

2. Формування вміння розпізнавати та правильно оцінювати найхарактерніші соціально-психологічні ситуації професійної діяльності;

3. Розвиток уміння аналізувати конкретні ситуації, розпізнавати типи співрозмовників, обговорювати різні проблеми спілкування з урахуванням психологічних особливостей професійних ситуацій.

У воєнний час тримати освітній фронт і навчати студентську молодь не просто, але надзвичайно важливо. В Національному університеті «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» створено всі умови для якісного навчання здобувачів вищої освіти. Так, на дистанційній університетській платформі Moodle розміщено всі навчально-методичні матеріали до дисципліни «Психологія спілкування», а саме: програма навчальної дисципліни; робоча програма навчальної дисципліни; презентації лекцій; методичні рекомендації до практичних занять; методичні рекомендації для самостійної роботи студентів, тестові завдання, тощо. Ці матеріали доступні студентам у будь-який час доби.

Розробляючи лекційні, практичні заняття підбирали творчі завдання, які на наш погляд сприяли ефективнішому опануванню комунікативними компетентностями та відволікали студентів від негативних подій.

Навчальний матеріал дисципліни «Психологія спілкування» розподілено у межах змістового модулю «Спілкування в системі міжособистісних відносин» між темами:

Тема 1-2. Спілкування як соціально-психологічний феномен. Поняття про спілкування. Цілі спіл-

Таблиця 1

Проблема педагогічного спілкування у науковому дискурсі

Вивчення проблеми педагогічного спілкування	Джерело
У будь-якій діяльності учителя-вихователя проявляються ті чи інші елементи майстерності живого слова.	А. Капська [9, с. 54].
«Слово педагога лише тоді буде переконливим, якщо в ньому гармонійно поєднуються глибокий зміст і зворушлива велич».	І. Бех [5, с. 67].
Компоненти комунікативної компетентності педагога – це уміння установлювати продуктивну комунікацію, яка передбачає розуміння ситуації спілкування, намірів і мотивів партнерів по спілкуванню, вербальних і невербальних проявів співрозмовників, уміння слухати та чути інших, адекватно реагувати та конструктивно виражати власні думки та емоції.	Гарькавець С. О., Волченко Л. П. [6, с. 5].
Педагогічне спілкування відбувається в межах педагогічного процесу, що визначається як професійно компетентне управління комунікативно-розумовою діяльністю, що завжди спрямоване на суб'єкт-суб'єкту інтелектуальну й розвивальну взаємодію.	Казміренко [8, с. 144].

кування. Ділове спілкування та його особливості. Комунікативне спілкування. Засоби комунікації. Поняття мови та мовлення. Вербальна комунікація. Спонукальна та констатуюча інформація. Невербальна комунікація. Кінесика. Пара- та екстра лінгвістика. Проксеміка. Візуальне спілкування. Такесика. Інтерактивне спілкування. Взаємодія людей: кооперація й конкуренція, конфлікт. Теорії, що пояснюють внутрішні механізми міжособистісної взаємодії. Норма, соціальний контроль, соціальна роль. Перцептивне спілкування. Поняття перцепції. Ідентифікація. Емпатія. Атракція. Рефлексія. Стереотипізація. Ефект ореолу. Види спілкування. Спілкування як потреба. Стратегії та тактики спілкування. Стили спілкування. Типи комунікабельності людей.

Тема 3. Сприймання і розуміння в структурі міжособистісного спілкування. Спілкування як сприймання людиною іншої людини. Специфіка процесу обміну інформацією. Властивості особистості, які впливають на ефективність спілкування. Поняття про компетентність у спілкуванні. Вміння слухати, види слухання. Типові викривлення сприймання та розуміння людей.

Тема 4. Форми впливу на партнерів спілкування. Неімперативні форми впливу на особистість. Переконавання як форма впливу на прийняття рішення. Імперативні форми впливу. Маніпуляція як стиль спілкування. Актualізаторська модель спілкування.

Тема 5. Вікові та гендерні особливості спілкування. Вікові особливості спілкування. Гендерні відмінності в спілкуванні. Статеві відмінності соціальної перцепції.

Тема 6. Психологія міжособистісної взаємодії. Поняття про міжособистісні стосунки. Психологія міжособистісного впливу. Механізм соціальної взаємодії. Типи міжособистісних стосунків. Конфліктне спілкування. Поведінка людини у конфліктній ситуації.

Тема 7. Психолого-педагогічні основи спілкування вихователів ЗДО. Спілкування вихователя ЗДО з вихованцями. Особливості педагогічного спілкування в ранньому, молодшому, середньому та старшому дошкільному віці. Педагогічне спілкування вихователя ЗДО з батьками вихованців. Розвиток комунікативних умінь вихователя та вихованців. Арт-техніки – засіб розвитку комунікативних умінь дітей [1, с. 4; 2, с. 7-8].

Сучасний викладач ЗВО у своїй педагогічній діяльності має повсякчас використовувати інноваційні підходи у викладанні дисциплін [10, с. 303].

Так, під час лекційних та практичних занять з дисципліни «Психологія спілкування» використовуємо арт-практики, які спрямовуємо на формування культури особистості, зокрема культури мовлення, спілкування, міжособистісних стосунків; навчаємо студентів розв'язувати різнопланові творчі завдання, художньо самовиражатися й розвивати приховані таланти, розуміти себе та інших, долати бар'єри в емоційному спілкуванні, допомагаємо знизити почуття тривоги. Структура та зміст занять з використанням арт-практик є багатоваріантними. Викла-

дач має можливість обирати арт-технології з урахуванням теми лекційного чи практичного заняття.

Під арт-практиками ми розуміємо поєднання прийомів, які необхідно здійснити для активізації внутрішніх ресурсів особистості та підвищення її адаптаційних здібностей за допомогою мистецтва [3, с.9].

Використання арт-практик при вивченні дисципліни «Психологія спілкування» допомагає забезпечити різноплановий тип комунікації: комунікує не лише викладач і студент, а й студент зі студентом. Під час такого спілкування студентська молодь результативніше опановує навички міжособистісного спілкування, а саме:

- уміння слухати себе самих та інших;
- відтворити почуте;
- пояснити почуте;
- влучно поставити запитання тощо.

Переконані, долучення до творчості допоможе студентам знайти час для відновлення життєвих сил і спосіб спілкування із самим собою та ровесниками [4, с.271].

Саме творчий процес, який є складовою художньої творчості, здатний допомогти відшукати нові рішення звичних способів існування, переживань, взаємодій з собою та іншими людьми. Творчий процес включає зустріч особистості з самою собою. В арт-техніці ця взаємодія відбувається через художні матеріали, досвід художньої творчості.

Для прикладу пропонуємо арт-практики, які використовуємо на заняттях з психології спілкування.

Арт-права: «Слово заняття»

Мета: розвиток креативності, закріплення вивченого матеріалу.

Інструкція: виділіть слово практичного заняття (спілкування, комунікативна компетентність, вербальна комунікація тощо). Слово заняття намалюйте, до нього придумайте вірш або казку.

Арт-практика «Моє місце під сонцем» (автор Вікторія Назаревич).

Мета: визначення самооцінки та життєвих установок, пошук деструктивних соціальних зв'язків.

Питання для обговорення:

- Покажіть картку, яка могла б розказати про Вас та Ваше спілкування.
- Де Ви розміщені на зображенні?
- Хто ще зображений на картці?
- Чи подобається Вам така взаємодія?
- Чи хотіли б Ви щось змінити?
- Спробуйте знайти відповідну картку.

Арт-права «Придумай, намалюй»

Мета: формування комунікативних компетентностей.

Інструкція: придумайте риму, казку (нехай навіть найпростішу!), напишіть послання власноруч. Намалюйте (вітальну листівку).

Арт-права «Творчий продукт» (автор Світлана Яланська)

Мета: розвиток креативності, уміння викликати позитивні емоції у співрозмовника і отримувати задоволення від спілкування.

Інструкція: складіть автобіографічне оповідання за допомогою карток «Яблуко та черв'ячок».

Завдання: 1) створення творчого доробку (вірш, оповідання, пісня, та ін.), що стосується будь-якого предмету, який знаходиться в аудиторії, причому, змістова складова має бути пов'язана зі спеціальністю майбутньої професійної діяльності учасників освітнього процесу; 2) презентація «творчого продукту».

Арт-практика «Допиши казку»

Мета: розвиток уяви і фантазії, оригінальності, гнучкості.

Команді із п'яти студентів пропонують зачин казки «Жив-був студент-першокурсник ...», та просять дописати її, але є така умова: треба дописати п'ять речень з щасливим кінцем казки.

Зачитування та обговорення казок.

Переконані, що арт-практики є психолого-педагогічними засобами, які дозволяють формувати в студентів позитивну мотивацію до успішного опанування комунікативними компетентностями, що стане запорукою успіхів не лише в засвоєнні навчальної дисципліни «Психологія спілкування», а й у їх майбутній професійній діяльності.

Висновки. Отже, під час розроблення навчально-методичного забезпечення дисципліни «Психологія спілкування» керувалися таким принципом: сприяти свідомому творчому засвоєнню студентами важливості знань основ психології спілкування і вміння використовувати їх на практиці.

Досвід практичної роботи з арт-методами свідчить про високу ефективність цих методів під час занять зі здобувачами вищої освіти у межах навчальної дисципліни «Психологія спілкування», зокрема охоплюють такі моменти:

- полегшують процес комунікацій для замкнених студентів;
- сприяють як невербальному так і вербальному контакту;

- допомагають у подоланні комунікативних бар'єрів;

- допомагають викликати позитивні емоції у співрозмовника і отримувати задоволення від спілкування;

- формують навички міжособистісного спілкування: уміння слухати себе самих та інших, відтворити сказане іншим, прокоментувати, поставити запитання та інше;

- розвивають креативність як потребу до творчого самовираження;

- розвивають рефлексію;

- розвивають емпатію;

- розвивають педагогічну інтуїцію;

- сприяють виробленню нових моделей спілкування;

- розвивають самоспостереження та самоаналіз;

- створюють сприятливіші умови для розвитку здатності до саморегуляції;

- формують уміння конструктивно вирішувати конфлікти та знаходити компроміс.

Переконані, спонукаючи студентів творчо підходити до опанування дисципліни «Психологія спілкування», формуємо інтерес до нового, який поступово переходить в прагнення майбутнього фахівця до пізнання невідомого, породжує бажання навчатися, сприяє значному просуванню на шляху вдосконалення педагогічного спілкування та становлення висококваліфікованого працівника дошкільної освіти.

Перспективи подальшого вивчення проблеми вбачаємо в узагальненні інноваційних підходів удосконалення комунікативної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти засобами арт-технік.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Атаманчук Н.М. Програма навчальної дисципліни «Психологія спілкування». Полтава, 2022. 6 с.
2. Атаманчук Н.М. Робоча програма з дисципліни «Психологія спілкування» для студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта». Полтава, 2022. 14 с.
3. Атаманчук Н. М. Розвиток творчості в дітей: психологічний ресурс арт-технік // Розвиток обдарованої особистості в освітньому просторі: ціннісний вимір: тези доповідей X наук.-практ. семінару, 23 квіт. 2020 р. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2020. С.9.
4. Атаманчук Н. М. Арт-техніки – засіб психокорекційної роботи зі студентською молоддю. Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи»: зб. матеріалів XXII Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф., 18 лютого 2019 р. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 21. С.270-273.
5. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1. Особистісно-орієнтований підхід. Теорет.-технол. засади : Навч.-метод. посібник. Київ : Либідь, 2003. 278 с.
6. Гарькавець С. О., Волченко Л. П. Спілкування в педагогічному процесі: навчальний посібник. Житомир: ТОВ «Видавничий дім "Бук-Друк"», 2021, 100 с.
7. Макаренко А.С. Методика виховної роботи. Київ : Радянська школа, 1990. 117 с.
8. Казміренко В. П. Засади когнітивної психології спілкування. *Наукові студії із соціальної та політичної психології* : зб. ст. Інституту соціальної та політичної психології АПН України ; за ред. С. Д. Максименка, М. М. Слюсаревського [та ін.]. К.: Міленіум, 2009. Вип. 23 (26). С. 140-164.
9. Капська А.И. Педагогіка живого слова : Навч.-метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1997. 140 с.
10. Юрчук О. І. Застосування ділової гри як інноваційного методу навчання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Інноватика у вихованні: збірник наукових праць. 2018. № 7. С. 303-312.